

Lucija Stepančič

Zoran Benčič: *Psi brezčasja.*

Ljubljana: Modrijan 2011 (zbirka Bralec).

Zdi se, da prvenca Zorana Benčiča ni treba niti odpreti, pa že razberemo prvi namig, s katerim nas vabi v svoj romaneskni svet. Turobna nočna razsvetljava na naslovnici, praznina brez žive duše, zaprta, že kar obneme-la okna, mokra cesta, predvsem pa seveda sam naslov: vse priča o trudu, da bi pisanje pričaralo temen sijaj izgubljenec in poseben sentiment njihovega sveta, obsojenega na propad. *Psi brezčasja* so kriminalka, ki se spogleduje s stilom. In nasprotno: vsa detektivska štorija se zdi zamišljena le zato, da bi vzdrževala pogled na junaka, pravega desperada, in okoli njega napletla odgovarjajočo štimungo na meji filmske muzikalnosti. Pri tem gre avtorju predvsem za hamletovske monologe z razgledom na brezup. Za občutek pritajene katastrofičnosti. Ki ga skrbno, že kar preveč skrbno raziskuje s pomočjo prepoznavne, vremensko pogojene depresije. “Popoldne je bilo mlačno kot slaba pijača”, jutro pa je po navadi “metalno”, medtem ko so vsi prijatelji in znanci zgolj “očarljiva skupinica sociopatov”, vseskozi pa je prisoten “neprijeten občutek, da sem vstopil v počasni posnetek”, medtem ko se nekoliko nostalgično svetobolje izumirajočih mračnih kotičkov sooča z vulgarnim novodobnim povzpetništvom. Kričeče očitnim v središču in boljših kvartih prestolnice: “živobarvni koktejl asfalta, železa, betona, reklamnih panojev, utripajočega neona, predvolilnih sloganov, restavracij s hitro hrano in malimi smrdljivimi porcijami, restavracij za izbrance, kjer toaletni papir diši po raju”... Na drugi strani pa “kaos in shizofrenija, bes in strah, obsedenost z uspehom, otopelost in sebičnost, paranoja, hlastanje za nedosegljivim, radost in depresija, hitro in še hitreje, vse naenkrat in na enem mestu, pravim, koktejl, ki si ga človek lahko samo zaželi. Če bi me kdo vprašal, ali sem bil na izvoru dobrega ali zlega, mu ne bi znal povedati.” Saj. “Manjkal je samo še serijski razparač in slika bi bila popolna. Tako ali tako smo bili vsi po malem mesarji drug drugega in vsega okoli nas.” Citatomanija je

v tem romanu vprašanje zase. Zdi se, da najbolj učinkuje prav tam, kjer se avtor utruji z opisovanjem atmosfere pod vplivom nizkega zračnega pritiska, tako da za potrebno dozo sugestivnosti skrbi predvsem retorika filma noir in proti koncu, presenetljivo, z drugim pripovedovalcem in spremembo vremena, grška mitologija.

Na tako prizorišče stopi (oziroma prileti) protagonist, Rok Osterberg, ki se v mesto vrača po večletni blagodejni odsotnosti. Saj se ne bi, toda mati mu umira. Po končanem pogrebu se, ko je že ravno tukaj, odpravi raziskat nasilno smrt mlajšega brata. ("Umorjen na parkirišču centralnega parka iz neposredne bližine, s strelom v glavo, okoli polnoči.") Policije primer prav očitno ne zanima, še več, ker gre za tipa s kar nekaj masla na glavi, ji je še toliko bolj prav, da se je vzpenjajoča kriminalna kariera končala kar sama. Starejši brat se s tem seveda ne more sprijazniti. Vsi so mu umrli, čeprav v tem romanu nenehno vsi umirajo, vsakomur je že kdo umrl, vsako poglavje prinese nove obešence, ustreljence in rakave bolnike v zadnjem stadiju. Osterberg se preiskave loti na lastno pest in v lastnem stilu, od šanka do šanka. O rajnkem poizveduje pri luzerjih in kurbah, pri zvodnikih in dilerjih. Menda mi ni treba že vnaprej izdati, da ne doseže prav ničesar. Še slabše, če je hotel počastiti pokojnega brata, doseže prav nasproten učinek: namesto, da bi ožil krog okrog morilca, le izgublja drugo za drugo vse iluzije o njem: le spoznava, česa vsega ni vedel: kako visoko se je mali vzpenjal in kako nizko je padel. V kontrapunktu z mračnim zapletom pa se nespodobno stopnjuje bebava pompoznost predvolilne kampanje za novega župana, medijska debilnost prve vrste.

V zrcalu svojega podzemlja Ljubljana ni več Ljubljana (ime glavnega mesta sicer nikjer ni izrecno navedeno), prej spominja na Chicago iz tridesetih let prejšnjega stoletja, na državo v državi, ki jo glamurozno vodijo zločinske tolpe. A kaj ko je ves ta filmski imaginarij s filmsko pozirajočimi liki cepljen na pritlehne slovenske čenčarije okrog favoriziranega kandidata ter na ljudske fantazme o "orgiastičnem blagostanju elite", brez vsakega pridiha svetovljanstva.

Oklevajoče raziskovanje umora sorodnika kot motiv iz svetovne literature že poznamo. Nič zato, Rok Osterberg bi mirne duše lahko bil potencialni Hamlet. In zakaj to vendarle ni? Njegova (samo)podoba je kar se da ustrezna v dobrem in slabem: inteligenten, melanholičen, nedejaven, nezanesljiv, v sodbah pa tako neprizanesljiv, kot je sentimentalen in omahljiv, kadar je treba v akcijo. Predober za ta svet, bi se reklo. Čeden in ne brez romantičnega obstreta, a brez iluzij o sebi in drugih.

Rok Osterberg se od Hamleta razlikuje predvsem po tem, da v zunanjem svetu ne izzove nobene reakcije, kaj šele vrtinca usodnih dogodkov.

Njegova "preiskava" se omejuje na sceno pritlehnih barab, ki na vsakršno vprašanje odgovarijo zgolj z zmrdljajem. Scena zlahka shaja brez njega, tako kot se je brez njega že zakuhal zaplet, in kot bo brez njega tudi razrešen. Pa ne le zato, ker ima podzemlje trdna, nespremenljiva pravila in neomajno hierarhijo. Temveč zato, ker niti sam sebi ne verjame. "Iz dolgčasa sem razmišljal o stvareh, ki bi jih moral že zdavnaj pokopati in za dokončno slovo pljuniti na grob."

Največji problem niti ni prav izjemna (že kar izumetničena) mortaliteta tega romana, preobilna žetev smrti, ampak mrtvilo v nekem drugem smislu. Statičnost, ki bi na površini in v bolj premišljenih dozah lahko še posrečeno delovala, se tako vseprek posejana seli na vse ravni in se spremeni v ohromljenost. Že same osebe so zasnovane togo in se niti v toku dogajanja ne spreminjajo: kvečjemu se spreminja mnenje o njih (jasno, da na slabše), a še to ne radikalno. Tako je z vsemi ženskami: od začetnega, že kar avtomatičnega suma do končnega, hardcore dokaza, da gre za cipo, zmožno vsega. Začenši, kot se za Slovence spodobi, pri rodni materi, ki je resda mučenica na smrtni postelji, v svojih boljših letih pa si je že znala zakomplicirati življenje z ljubimcem (najboljšim prijateljem svojega moža). Pri Benčiču vse miruje, če pa že ne miruje, pa pade, nekako tako, kot je v Osterbergovih očeh padla podoba pokojnega brata (s tem, da najgršega o njem niti nikoli ne bo izvedel). Moške vloge so še bolj klišejske od ženskih in svojih najosnovnejših danosti ne presežejo niti za milimeter. Že res, da hierarhija obstaja, in to jasna, nekje blizu dna je "molčeči obritoglavec, ki mi je preiskal stanovanje in mimogrede nalomil rebra", nekoliko više "na ulici vzgojeni pankrt neke cenene kurbe, ki je znal pravi čas ugrizniti, in ko je bilo treba, plen pred zakolom vprašati po zdravju in družini", proti vrhovom pa sega "izkušen, pronicljiv človek, ki se je zabaval in igral z okolico na samo sebi dojemljiv način". Tu se najde celo pravcata eksotika v podobi zvodnika ali pa še kako znana domačijska figura politikanta. A kaj ko se razlikujejo zgolj po kvantiteti, pod kožo pa vsi sanjajo popolnoma enake sanje. In tako navsezadnje svoje elegantne, filmsko obarvane replike izrekajo kar nekam v zrak ter vzbujajo občutek, da izven njih niti ne obstajajo. Že res, da smo v območju trdega žanra, pa vendar nas manko pravega dogajanja usmeri k likom, ti pa niso kaj dosti bolj razgibani, niti zdiferencirani.

Še več: če so si liki tako podobni, še razkritje morilca – čeprav presenetljivo – izgubi potrebno ost. Če so vsi enaki, vsi enako pohlepni in pokvarjeni, potem je že kar vseeno, kdo si je nakopal še zločin več. Res je avtor uvedel kar nekaj protiukrepov, zamislil si je nekaj oseb, ki nikakor ne spadajo zraven in dajo celo slutiti, da v zadušljivem kozmosu

tega romana obstaja tudi kakšna druga, svetlejša ali pa bolj ustvarjalna, strastnejša dimenzija, prva z Mohamedom, “nesojenim muftijem” iz skvota, druga z Alexom DeLargeom, “žilavim divjakom”, a kaj ko niti ta dva ne posežeta v dogajanje, njuni vlogi se iztečeta ob robu. Celoto rešujeta predvsem Polak in Kramer, policista sumljive kakovosti, ki vnašata nekaj potrebne ambivalentnosti ter poskrbita za presenečenje in preobrat.